

هر چه از دست پروردگار بیرون می آید، از عیب و نقص مبراست، ولی همین که به دست انسان افتاد فاسد می شود (روسو).

پیش درآید

ژان ژاک روسو از جمله نامدارترین متفکران و فیلسوفان در حوزه تعلیم و تربیت است که اندیشه وی الهام بخش بسیاری از دیگر نظریه پردازان، مکتب های تربیتی و نظریه های آموزشی بوده است. افرادی همانند جان دیویی، پستالوژی و فروبل، و مکتب هایی همچون طبیعت گرایی، عمل گرایی و پیشرفت گرایی از روسو تأثیر بسیاری گرفته اند. همچنین، بسیاری از شیوه های آموزشی و تربیتی که در مدرسه های کشورهای گوناگون اجرا می شوند، از آرای فلسفی و تربیتی ایشان متأثرند. در بیان جایگاه وی همین بس که در دنیای تعلیم و تربیت، بعد از افلاطون بزرگ ترین متفکر و پدیدآورنده فلسفه تربیتی مغرب زمین لقب گرفته است (کاردان، ۱۳۸۰: ۱۴۰۲). با وجود آنچه به طور مختصر بیان شد، آشنایی با نام و اندیشه روسو بیشتر در مراکز و فضاهای دانشگاهی مشاهده می شود، در حالی که معرفی و ترویج شیوه های تربیتی ایشان در میان معلمان و مربیان مدرسه ها و همچنین والدین، شایسته توجه بیشتری است. این موضوع آنجا ضرورت بیشتری می یابد که پی ببریم، عمده اندیشه و توصیه های تربیتی روسو در مورد کودک و دوران کودکی است. از این رو مناسب دیدم برای آشنایی معلمان عزیز، به ویژه نو معلمان و همچنین والدین گرامی، برخی از ابعاد اندیشه روسو را در آموزش و تربیت کودکان به صورت کار بردی و مختصر بیان کنم. بدیهی است که در این مختصر حق مطلب در مورد روسو ادا نمی شود. برای آشنایی بیشتر، رجوع به آثار ایشان سودمند است.

کلیدواژه ها

تعلیم و تربیت، دوران کودکی، فلسفه تربیت

تربیت روسویی در عمل

۱. آسان گیری در تربیت. کودک فقط کودک است

اندیشه روسو در تغییر نگاه به کودک و دوران کودکی تأثیر بسزایی گذاشته است. پیش از او، کودک موجودی شیطان، شرور، خرابکار و نیازمند کنترل قلمداد می شد. کودک خوب آن بود که تا جای ممکن شبیه افراد بزرگسال رفتار می کرد. بهترین شیوه تربیتی کودکان، تلاش برای آماده کردن آنان برای برعهده گرفتن نقش در دوران بزرگسالی تلقی می شد.

روسو با این طرز تفکر مقابله کرد. از نظر روسو، کودک فقط کودک است. دوره کودکی با دوره بزرگسالی متفاوت است و شیوه های ادراک، تفکر و احساس خاص این دوره را داراست. از نظر وی، کودکان موجودات پاکی هستند که به اقتضای طبیعت کودکی خود در حال شناخت و کشف جهان هستند. کودک باید آزاد باشد و در مسیر کودکی اش حمایت و پشتیبانی شود. والدین و مربیان کودک باید از اعمال خشونت نسبت به کودکان اجتناب کنند، صبر و حوصله فراوان کنند و نسبت به انتخاب ها و حتی اشتباه های کودک آسان گیر باشند.

آموزه های تربیتی ژان ژاک روسو

کودکان

جعفر چراغیان
دکترای فلسفه تعلیم و تربیت و
مدرس دانشگاه های استان خوزستان

۲. تجربه حسی، اساس یادگیری

کانون توجه روسو را تجربه حسی تشکیل می دهد که کودک از طریق آن، طبیعت را تجزیه، تحلیل و کشف می کند. از این رو، تجربه های دست اول و مواجهه مستقیم با طبیعت، رویدادها و پدیده ها، اصلی اساسی در اندیشه روسوست که از طریق مشاهده های میدانی یا گردش علمی فراهم می شود. کودک باید ببیند، بشنود، لمس کند، بچشد، بسازد، خراب کند و بازی کند تا یادگیری واقعی و بدون واسطه اتفاق بیفتد. شیوه هایی همچون سخنرانی، موعظه، نصیحت و توضیح دادن در اندیشه روسو چندان جایگاهی ندارند.

اقدامش را در پیش می‌گیرد. طبق این شیوه باید از ملامت و سرزنش کودک خودداری کنیم و در عین حال به او فرصت بدهیم خودش انتخاب و در نهایت، پیامد کارش را به‌طور مستقیم تجربه کند. فرض کنیم زمستان است و کودک ما نمی‌خواهد لباس گرم بپوشد. والدین باید از اصرار به پوشاندن لباس گرم به کودک خودداری کنند و اجازه دهند کودک با تبعات این تصمیم خود، که احتمالاً سرما خوردگی است، روبه‌رو شود. خود طبیعت بهترین معلم کودک است و نتیجه هر کار و تصمیمی را به او می‌آموزد.

۵. هم‌نوایی با طبیعت

عصارة اندیشه‌های روسو در درک مفهوم واژه طبیعت نهفته است. از نظر روسو و دیگر طبیعت‌گرایان، طبیعت فی‌نفسه نظامی کلی است که تمامیت هستی از جمله انسان و طبیعت انسانی را در بر می‌گیرد و تبیین می‌کند (گوتک، ۱۳۹۸: ۹۴). در اندیشه روسو، برای تأمین مقاصد آموزش و پرورش باید به طبیعت و طبیعت انسانی توجه کرد (همان، ۹۵). از این رو، توجه به حواس، غریزه انسانی، کندبودن روند تربیت، تدریجی بودن تغییرات، صبور بودن، آموزش هر مفهوم در زمان مناسب آن، خودداری از دخالت بیجا و نابهنگام، و دادن فرصت به کودک، همگی مفاهیمی کلیدی محسوب می‌شوند که با درک مفهوم طبیعی بودن، مورد توجه قرار می‌گیرند. برای مثال، همانند رشد طبیعی یک درخت که شامل مراحل گوناگونی است و هر دوره شرایط متفاوت و مخصوص به خود را دارد، در آموزش به کودکان نیز باید به اقتضانات سنی و رشد طبیعی آن‌ها توجه کرد. نمی‌توان در هر سن و دوره‌ای هر مفهوم و موضوعی را آموزش داد. مثلاً آموزش مفاهیم انتزاعی باید تقریباً هم‌زمان با دوره نوجوانی و بلوغ فرد صورت پذیرد.

❁ جمع‌بندی

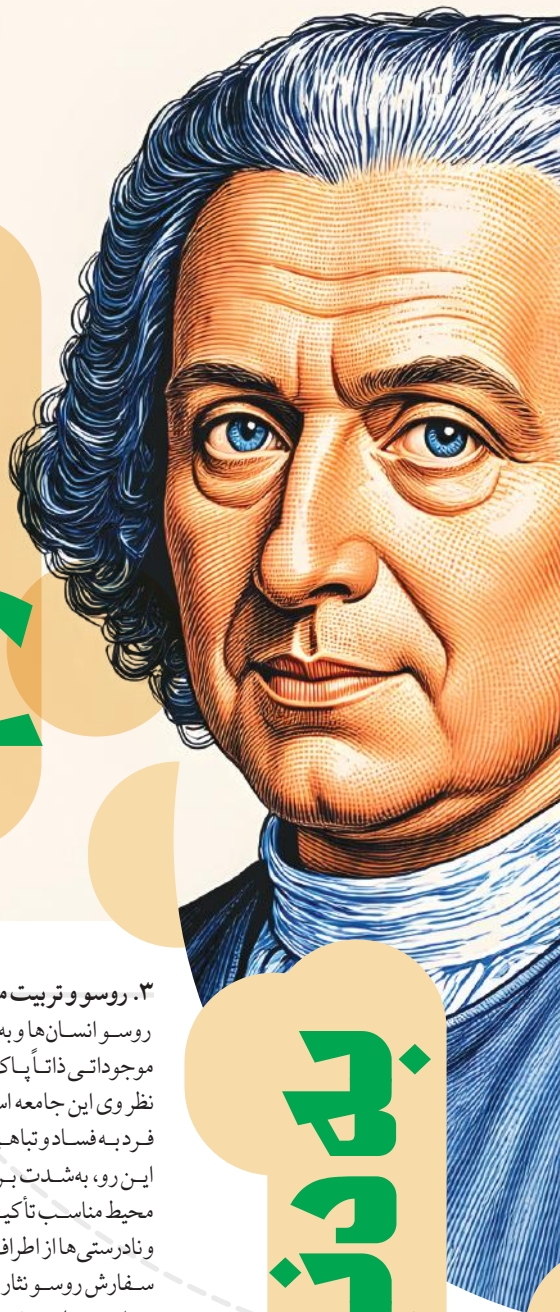
بخش زیادی از اندیشه روسو نقد و رویکردهای اجتماعی و تربیتی مربوط به زمانه خودش بوده است. روسو، بر خلاف بسیاری از هم‌عصران خود، معتقد بود در کودک نباید در جست‌وجوی انسان بزرگسال باشیم، چرا که کودک به شیوه خاص خود می‌بیند، می‌اندیشد و حس می‌کند. انتقاد دیگر وی این بود که چرا تنها درباره آینده کودک نگران هستیم و شرایط کنونی او را در نظر نمی‌گیریم؟ از نظر روسو، باید به کودک محبت کرد، عشق ورزید، آسان گرفت، همراه و هم‌نوایش شد و با اعتماد به طبیعت پاک کودکی، زمینه رشد طبیعی و به‌دور از تعجیل را برایش فراهم کرد.

❁ پیشنهاد برای مطالعه بیشتر

عمده اندیشه و نظریه‌های فلسفی و تربیتی روسو در مهم‌ترین کتاب او با نام «امیل» مطرح شده است. امیل روایت خیالی تربیت کودکی است که در طبیعت رشد می‌یابد و تربیت می‌شود. روسو در ضمن این داستان شیوه‌ها و توصیه‌های تربیتی خود را بیان می‌کند. مطالعه این کتاب برای هر معلم و مربی کودک ضرورت بسیار دارد. ❁

منابع

۱. کاردان، علی محمد (۱۴۰۲). سیر آرای تربیتی در غرب. انتشارات سمت، چاپ سیزدهم، تهران.
۲. گوتک، جerald (۱۳۹۸). مکاتبات فلسفی و آرای تربیتی. ترجمه دکتر محمدجعفر پاک‌سرشت. انتشارات سمت، چاپ پانزدهم، تهران.

آموزه‌ها

بهدارنای

۳. روسو و تربیت منفی

روسو انسان‌ها و به تبع آن کودکان را موجوداتی ذاتاً پاک قلمداد می‌کند. از نظر وی این جامعه است که باعث گرایش فرد به فساد و تباهی اخلاقی می‌شود. از این رو، به شدت بر آمادگی و فراهم کردن محیط مناسب تأکید می‌کند و زودن کزی‌ها و نادرستی‌ها از اطراف کودکان را توصیه می‌کند. سفارش روسو نثار عشق و محبت به کودک در دوران حساس رشد اوست تا نیازهای عاطفی او تأمین شوند و کودک عشق و محبت به خود و سپس دیگران را بیاموزد. به بیان ساده‌تر، کودک باید خوبی‌ها، زیبایی‌ها، نیکی، صداقت و محبت را تجربه کند و تا جای ممکن با ناهنجاری‌های اجتماعی روبه‌رو نشود. در این بین، کنترل هم‌نشینیان و گروه دوستان نیز امری حیاتی است که باید مدنظر والدین کودک قرار گیرد.

۴. تربیت اخلاقی و اجتماعی کودکان

روسو در تربیت اخلاقی و اجتماعی کودکان شیوه جالب و قابل توجهی را توصیه می‌کند و ترکیبی از آزادگذاشتن کودک، صحنه‌آرایی پنهانی و مواجهه کودک با تبعات